

მარინა ტურაშვილი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ღიგეჩაგუჩის ინსტიტუტი

**ადამიანთა საკუთარი სახელებისა და
მეტსახელების სემიოტიკური ანალიზი¹
(ორი სოფლის მაგალითზე)**

MARINE TURASHVILI

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

**SEMIOTIC ANALYSIS OF PROPER NAMES AND NICKNAMES
OF HUMAN BEINGS
(ON THE EXAMPLE OF TWO VILLAGES)**

1 „კვლევა განხორციელდა „შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის“ ფინანსური მხარდაჭერით [PHD-19-3709, „თანამედროვე ქართული ნარატიული ფოლკლორი (ზეპირი ისტორიების მიხედვით)“].“

The specifics of proper names are indicated by their semantics and structural features, namely, the absence of a plural number existence, the derivation of conjugation forms. On the one hand, the proposition that proper name is a permanent kind of linguistic fact and onomasticians often base their assumptions on the fact that these names do not substantially reflect the internal structure and semantics, on the other hand, they are different. Estimating the amplitude of this similarity-difference requires moderation, as their names do not always reflect all the structural and semantic features that common names manifest, and conversely, common names do not always reflect the natural structure and semantic properties of their names.

The history of proper names goes far. Most of them come from nicknames. The use of nicknames, as we have seen from the material we have obtained over the past decade, is still common: sometimes people are known not by real names, but by nicknames, many of which are of late formation, formed by the virtues or disadvantages being characteristic feature of a particular person. Today, it is used simultaneously in parallel with proper names and appears to be the kind of epithet – glorified or blessed. From the material we have gathered and analyzed, it appears that when mixing nicknames, they target individuals' personal traits, activities, physical appearance etc. However, there are many cases where the same person has several nicknames, for example, Gia – Easter Gia and Redhead Gia etc.

The analysis of the material also showed that after the nickname was changed to a person's real name, it was almost forgotten. These are: Bakian (Firuza), Butkhuza (Revazi) etc. However, there are many cases where descendants are referred to by ancestors' nicknames (in plural form). For example, Bakiyans, Butkhuzians etc.

We believe that it is possible to generalize the results of the research and to conduct comparative-typological investigation on the example of two particular villages.

მეტსახელი განუშორებელი ნაწილია სახელისა. თუ თავდაპირველად მეტსახელებიდან წარმოიშვა საკუთარი სახელები, ახლა იგი მის პარალელურად იხმარება. მეტსახელი ლექსიკის შენაკადია და მისი გამოყენება საქართველოს ცალკე კუთხეებში მეტ-ნაკლებადაა გავრცელებული. კვლევაში წარ-
194

მოვადგენთ, თემატიკის მიხედვით დაჯგუფებულ, ყვარლის რაიონის ორ სოფელში – ალმატსა და საბუეში 1999-2020 წლებში ჩვენ მიერ შეკრებილ მეტსახელებს.

დასაწყისში უნდა აღვნიშნოთ, საკუთარ სახელთა და მეტსახელთა შესწავლას განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ამა თუ იმ ხალხის ენის სისტემის, ყოფითი რეალიებისა და კულტურის წარსულის გასათვალისწინებლად. ყოველი ხალხის ონომასტიკონში თვითმყოფთან ერთად გარკვეული ადგილი გარედან შემოსულ მასალას უჭირავს. აღსანიშნავია, რომ ქართული ონომასტიკა უცხოური მასალით ქრისტიანიზმის გავრცელების ხანაში შევსებულია მნიგნობრობის გზით. წარმართულ ონომასტიკონზე დაკვირვება კი გვიჩვენებს, რომ ის ადგილობრივ ნიადაგზეა აღმოცენებული, ხალხის ყოფაში უძველეს ეპოქაშია დამკვიდრებული (ლონტი, 1964:116).

ადამიანის საკუთარი სახელები ენის ლექსიკის უძველესი ფონდის კუთვნილებაა. საკუთარ სახელებს სხვადასხვა წარმოშობა აქვთ და მათ გავრცელებას სხვადასხვა პირობა განსაზღვრავდა. უწინარეს ყოვლისა, უნდა გვახსოვდეს, რომ მათი გაჩენა პრაქტიკულმა საჭიროებამ გახადა აუცილებელი – ერთი პიროვნება უნდა გარჩეულიყო მეორისაგან. ერთგან ცხოვრება-ურთიერთობის პრაქტიკულმა მოთხოვნილებამ სახელის აუცილებლობა გამოიწვია (ლონტი, 1964:116).

თავდაპირველად ადამიანთა საკუთარ სახელად გამოუყენებიათ ნივთის, საგნის, ცხოველის, ფრინველის, მწერის, თვისების, მოქმედებისა და სხვა სახელწოდებანი. ამის კვალი კარგადაა შემონახული იმ საკუთარ სახელთა შინაგან სტრუქტურაში, რომლებსაც ძველი წერილობითი ძეგლებიდან და ხალხის წარმართული ყოფის ჩვენამდე მოღწეული გადმონაშთებით ვიცნობთ.

საკუთარი და საზოგადო სახელი ერთმანეთის საპირისპირო ისეთი სიტყვებია, რომელთაც ინდივიდუალური ნიშანდობლივი თვისებები აქვს. აკაკი შანიძის ფორმულა: „სახელი შეიძლება იყოს საკუთარი და საზოგადო“ (შანიძე, 1953:38), – სწორედ ამას გულისხმობს, მაგრამ, ამასთან ერთად, საზოგა-

დო და საკუთარ სახელებს ბევრი რამ აქვთ საერთოცა და განსხვავებულებაც. მართალია, საკუთარი სახელი აღნიშნავს ერთ პირს, ის აღნიშნავს და არ ახასიათებს საგანს, მაგრამ განზოგადების ძალას მაინც ინარჩუნებს. ეთერ, რუსუდან, ვახტანგ, ზურაბ... – ერთსა და იმავე დროს ათეულობით პირსაც ჰქვია, მაგრამ ამ მრავლობაში მაინც კარგად ვარჩევთ ინდივიდს, მის ნიშნებს. ხაზგასმულია ის ფაქტიც, რომ საკუთარი სახელი გენეტიკურად იგივე საზოგადო სახელია, ხოლო საკუთარი სახელის გადასვლა საზოგადო სახელთა ჯგუფში და, პირიქით, საზოგადო სახელისა – საკუთარ სახელთა ჯგუფში, დღესაც ბუნებრივი პროცესია. საკუთარ და საზოგადო სახელთა განსხვავებას, ისევე როგორც მათ მსგავსებას, გვერდს ვერ ავუვლით. ამასთან, ისიც უნდა ვთქვათ, რომ საკუთარ სახელებს, საზოგადოსგან განსხვავებით, სპეციფიკური, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი თავისებურებანიც აქვთ. სპეციფიკას ჩვენ ვხედავთ მათ როგორც გამოყენებაში, ისე, რაც მთავარია, გრამატიკულ სტრუქტურასა და სემანტიკაში (ღლონტი, 1988:159-160).

საზოგადო სახელი, ცხადია, აღნიშნავს საგანს, საკუთარი კი – სახელს სდებს. სახელდება თითქოს ორივე მათგანის საერთო თვისებაა, მაგრამ ეს – მხოლოდ გარეგნულად. აღნიშვნასა და სახელდებას, წოდებას შორის, მსგავსებასთან ერთად, განსხვავებაც უნდა დავინახოთ. მაგ., ფოცხვერი საზოგადო სახელია, აღმნიშვნელი გარკვეული სახის გარეული ცხოველისა. ამ სიტყვით ცხოველთა სამყაროდან გამოიყოფა ერთი სახის გარეული ცხოველი, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ის მაინც არ არის საკუთარი სახელი. ამასთან, ფოცხვერა უკვე საკუთარი სახელია, რადგან ერთ კონკრეტულ ადამიანს შეერქვა. რა განასხვავებს მათ? გამოყენება და სტრუქტურა: ფოცხვერი სქრუქტურულად ბრუნებადი მარტივი სიტყვაა, რომელსაც აქვს ორივე რიცხვი: მხოლობითიც და მრავლობითიც, ფოცხვერა კი წარმოქმნილია: „-ა“ აქ დერივატია, მანარმოებელი მოფერებითობის (კნინობისა), რომლის დართვამ საკუთარ სახელთა თანრიგში გადაიტანა. ამ სუფიქსით წარმოქმნილ საკუთარ სახელს

მრავლობითი რიცხვი არა აქვს: მრავლობითში დასმა გამოიწვევს მის საზოგადო სახელთა თანრიგში გადასვლას. ანალოგიური სურათი იშლება ჩვენ წინაშე სხვა ამისთანა მაგალითებზე დაკვირვებისას (შდრ.: ჩიტი – ჩიტა, კურდღელი – კურდღლა, ვეფხვი – ვეფხვია). გამოდის, საზოგადო სახელი ნამდვილად აღნიშნავს საგანს, საკუთარი სახელი კი სახელს სდებს მას (ღლონტი, 1988:159-160).

მაშასადამე, საკუთარი სახელი ენის ლექსიკის უდავო ნაწილია, სტრუქტურითა და ფუნქციით სპეციფიკური სიტყვაა, რომელიც კი არ ითიშება, არამედ ორგანულად უკავშირდება საზოგადო სახელთა სისტემას.

ქართულ საკუთარ სახელებს დიდი ტრადიცია აქვთ. ქართველ ტომებს თავიდანვე შეუქმნიათ საკუთარი, ადგილობრივი ონომასტიკა, რომელიც თაობიდან თაობას გადმოეცა. ფეოდალიზმის ეპოქაში, როგორც ჩანს, ადამიანთა საკუთარი სახელები ქართველ ტომებში გავრცელდა გვიან, მნიგნობრობის შექმნის შემდეგ, მაგრამ, დიდი დანაშაულის მიუხედავად, უცხოური ონომასტიკის ტალღამ ვერ წაღეკა ადგილობრივი სახელები. ჩვენამდე მოვიდა წარმართული ონომასტიკა, რომლის გათვალისწინება ჩვენ წინაშე სახელების შეცვლის პროცესის ახალ პერსპექტივას შლის.

ქართველ ტომებს საკუთარ სახელთა თავიანთი სისტემა შეუქმნიათ ჯერ კიდევ ადრე, მატრიარქატიდან პატრიარქატზე გადასვლის ეპოქაში. ყოველ შემთხვევაში, ახლა დადასტურებულია უნდა ჩაითვალოს ის ფაქტი, რომ თავიდანვე ქართველებს კარგად ჩამოყალიბებული თვითმყოფი ონომასტიკონი ჰქონიათ. ამას მოწმობს წარმართულ ღვთაებათა საკუთარი სახელები, რომელთა ერთი ნაწილი (ადილა, დალი და მისთ.) შემდეგ ადამიანის სახელებს შეუსისხლხორცდა. მომდევნო ეპოქებში თავისთავად საკუთარ სახელებს ნასესხებიც შემოიღეს. ნასესხებ ანთროპონიმთა ბევრი ნიმუში შესწავლილი აქვთ: ნ. მარს, ივ. ჭავჭავაძის, კ. კეკელიძის, ი. აბულაძის, ე. თაყაიშვილის, აკ. შანიძის, ს. ყაუხჩიშვილის, ს. კაკაბაძის, გ. მე-

ლიქიშვილს, გ. ჟორდანიას... ს. ყაუხჩიშვილმა სპეციალური გამოკვლევა მიუძღვნა ბერძნულ მამაკაცთა სახელების გადმოცემას ქართულში (ყაუხჩიშვილი, 1925:105).

ამჟამად საქართველოში სხვადასხვა წარმოშობის მრავალი სახელია გავრცელებული, სახელთა ძირითად მასას შეადგენს ე. წ. კალენდრის სახელები (პეტრე, ივანე, გიორგი, მარიამ და მისთანები), მაგრამ ამათ გვერდით გვხვდება ისეთი სახელებიც, როგორებიცაა ძველთაგანვე (შუა საუკუნეებიდან) შემოსული სპარსული სახელები, რომელთა დიდი ნაწილი საკმაოდ სახეცვლილია (როსტომი, ზურაბი, ქეთევანი...); ერთი ჯგუფი რუსული სახელებისა, რომლებიც XIX საუკუნიდან გავრცელდა ჩვენში (ვლადიმერი, ოლღა, ნადეჟდა...); თურქული წარმოშობის სახელები (ჯემალი, მუსტაფა...); ევროპული წარმოშობის სახელები (ჰენრიხი, კორდელია, იზოლდა, ტრისტან...); საკუთრივ ქართული წარმოშობის სახელები (მაყვალა, ნათელა, მზია...); საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გავრცელებული ადგილობრივი სახელები (ყაყიტა, ბენია, დათვია, ბონდო, ბუხუტი, ჭიჭიკო...); ახალი შერქმეული სახელები, რომლებიც წარმოადგენენ ან უცხო გვარების გამეორებას (ბისმარკი, ჟორესი), ან ისინი გამოჩენილ პირთა სახელების დასაწყისი ასოების ან მარცვლების შეერთებითაა მიღებული (დაზმირი – да здравствует мир...), ან – დედისა და მამის სახელების დასაწყისი მარცვლების შეერთებით (გრივერი=გრიშა+ მერი, ლეომერი=ლეო+მერი...), ან კიდევ სხვადასხვა საგნისა თუ ცნების აღმნიშვნელი სიტყვაა გამოყენებული სახელად (ტროლეიბუსი, სეკრეტო...) და სხვა. ამასთან ერთად, უკანასკნელ ხანებში ძალიან გავრცელდა კნინობით-ალერსობითი სახელების გამოყენება (თამრიკო, მარიკო, ანუკი და მისთ.).

ქრონოლოგიურად ქართულ ანთროპონიმულში გამოიყოფა უძველესი და გვიანდელი ფენა. უძველესია ძირეული (თაყა, ხვიჩა, ვაჩე, ზურო...) ან წარმოქმნილი (ობოლა, დავითა, საბედო...) სახე ანთროპონიმთა, მომდევნო კი კომპოზიტური სახელებია (გულნაზი, პირიმზისა, მზექალა...). კნინობითი ფორ-

მეზიც (ბიჭიკო, ზურიკო...) შედარებით გვიანდელი უნდა იყოს, ვიდრე – ჩვეულებრივ წარმოქმნილი სახელები.

საკუთარ სახელთან ერთად ქართულ ტომებში ძველთაგანვე გავრცელებული ყოფილა ადამიანისათვის მეტსახელის შერქმევა, რაც დღესაც არ მისცემია დავიწყებას. მეტსახელის შერქმევისას, უწინარეს ყოვლისა, მიზანში იღებენ ადამიანის პირად თვისებებს, მისწრაფებებს, მოსაქმეობას, გარეგნობას, ამიტომ აქ გონებამახვილობასა და შემოქმედებას უსაზღვრო ასპარეზი ჰქონდა. მეტსახელს მთის კილოებში თიკუნს, ანუ ფსევდონიმს, ეძახიან და იგი აქ მამაკაცსა და დედაკაცს ერთნაირად ჰქონდა.

მეტსახელი ან თიკუნი საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეშია ცნობილი. ზოგჯერ ადამიანს მეტსახელით უფრო იცნობენ, ვიდრე – ნამდვილი სახელით. მეტსახელის შესწავლას ის მნიშვნელობაც აქვს, რომ ანთროპონიმთა მთავარი ნაწილი სწორედ მათგან მომდინარეობს. მათ საფუძველზე საკუთარ სახელთა სისტემის შექმნა-განვითარება საყოველთაო მოვლენაა. ეს პროცესი დასტურდება არა მარტო ქართულსა და მის მონათესავე ენებზე მოლაპარაკე ტომებში, არამედ იმავე ნიადაგზე უნდა აღმოცენებულიყო ბევრი სხვა ხალხის ანთროპონიმიაც.

მეტსახელი უდევს საფუძვლად ძველი და ახალი აღთქმის წიგნების ონომასტოკონის მთავარ ნაწილსაც. ბერძნულ-ლათინური ენობრივი სამყაროდან შეთვისებული ანთროპონიმები დღესაც ადვილად ითარგმნება სხვა ენებზე, რაც, უწინარეს ყოვლისა, იმის მანიშნებელია, რომ ისინი თიკუნის ტიპის სახელებისაგან მომდინარეობენ. ამის ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ: ალექსი – თანაშემწე, ალექსანდრე – ვაჟკაცური დახმარება (საბას მიხედვით: „მწყემსი ზროხათა“), ანდრია – ვაჟკაცური (საბას მიხედვით: „მხნე“), ანა – ბარაქიანი, ვიქტორ – გამარჯვებული, ბესარიონ – მთაგორიანი, გიორგი – მიწისმოქმედი, გალინა – კაშკაშა, დიმიტრი – მიწის ნაყოფი, ელისაბედ – ფიცი, სოფიო – ბრძენი, ირინე – მშვიდობა, ელენე – რჩეული,

კონსტანტინე – მაგარი, ქსენია – სტუმართმოყვარე... (ღლონტი, 1988:178-179).

ქართული ხალხური ზღაპრების პერსონაჟთა სამყაროზე დაკვირვება ცხადყოფს, როგორ განვითარდა მეტსახელიდან საკუთარი სახელი. მეტსახელებია: ცერა, ხუთ-კუნჭულა, ჭინ-ჭრაქა, სიზმარა, ცეროდენა, ირმისა, ნაცარქექია, მუჭანახევარა, ლომკაცა და მისთ., რომელთაც იცნობს ქართული ზღაპრების ანთროპონიმის (ქართული... 1966:330-332).

მეტსახელი ლექსიკის შენაკადია. მისი ხმარება საქართველოს ცალკე კუთხეებში მეტ-ნაკლებადაა გავრცელებული. წარმოვადგენთ ყვარლის რაიონის ორ სოფელში – ალმატსა და საბუეში შეკრებილ მეტსახელებს:

გარეგნობის მიხედვით შერქმეული მეტსახელებია: აღდგომელა – წითელი თმის გამო (წითელი კვერცხი); ბუთხუზა – სიმსუქნის; გრუზა – ხშირთმიანია; თავბერა – დიდი თავი აქვს; ტუჩა – დიდი ტუჩები აქვს; ქაჩალა – უთმოა; ცხვირა – დიდი ცხვირი აქვს; წითელთავა – წითელი თმა აქვს; წიკა – გამხდარია; ქალარა – ქერა, მოთეთრო თმა აქვს; ქროლო – ქერაა; ხიჯა – ნაჭრილობებიანია.

ხასიათის ამა თუ იმ ნიშან-თვისების მიხედვით შერქმეული მეტსახელებია: ბანგუნე – უყვარს ჩხუბი (ბანგუნი, ბრანგუნი...); ბაქიანი – ბაქია, ტრაბახაა; დრინჯა – დინჯი, აუჩქარებელია; კბენელა – ბავშობაში ყველას კბენდა; კიკილა – ბავშობაში ჰყვარებია ლექსის „კიკლი კიკლი კიბესა...“ თქმა და ამიტომ შეარქვეს; კრეჭელა – სულ იცინის; ქარიშხალა – სწრაფი სიარული იცის; ჭიმო – ჭიმიანია, თავის გამოჩენა უყვარს; ცოფიანი – საშინლად აგრესიული, კონფლიქტიანია; ჭყიო – ბავშვებს რომ დაინახავს, „ჭყ, ჭყ“-ს ეუბნება და ამიტომ შეარქვეს.

ცხოველთა სახელებისაგან ნაწარმოები მეტსახელებია: ბაყაყო – დიდი თვალები აქვს; ლაბა – წყნარი კაცია (ლაბა – ძროხის ან ხარის სახელია); ჟირაფა – გრძელი კისერი აქვს; ყვატო – ცხვირში ლაპარაკობს (ყვატი = ბაყაყი); ყურშა – დიდი ყურები აქვს (ყურშა < ყურშა<ვა>); ჯაგარა – თმიანია, ღორის ჯაგართან იწვევს ასოციაციას.

ფრინველთა სახელებისაგან წარმოქმნილი მეტსახელებია: კოდალა – კეხიანი, დიდი ცხვირი აქვს; მერცხალა – ჩქარი სიარულის გამო ეძახიან; ყვავი – სიშავის გამო ეძახიან; ჩიტია – პატარაა; ჩიტო – პატარა ტანისაა; ჩიხკვი – უცნაური ხმით ლაპარაკობს.

მწერთა სახელებისაგან ნაწარმოები მეტსახელებია: ბუზია – უყვარდა პირღია სიარული და თურმე ეუბნებოდნენ: „პირი დაკეტე, ბუზი არ შეგიფრინდესო“; ჭიანჭველა – ბავშობაში, თურმე, თუ რამეს ნახავდა, ყველაფერი სახლში მიჰქონდა (ოღონდ არ იპარავდა), მსგავსად ჭიანჭველის ჩვეულებისა.

მცენარეთა სახელებისაგან ნაწარმოები მეტსახელებია: გოგრის ყვავილი – წითურაა; მუხა – ტყიდან შემას ეზიდება და ყიდის; ნიყვა – ნიყვი სოკო უყვარს; ქონდარა – დაბალი ტანის კაცია; ფოთოლა – სუსტი და თხელი ქალია.

თხზულების ან პერსონაჟის მიმსგავსებით შერქმეული მეტსახელებია: მურტალო – „კუკარაჩა“; ტარზანი – „ტარზანი“; ღუდუ – „ძილისპირული“; ჩიტა – „ტარზანი“; ჯიბუტი – „ხარება და გოგია“.

რაიმე საგანთან მიმსგავსებით შერქმეული მეტსახელებია: კუკლა – თოჯინასავით სახის გამო შეარქვეს (რუს. თოჯინა); სიდენია – (რუს. сидения) დაბრტყელებული ცხვირის გამო ეძახიან; ქლიბო – მეტყველების დეფექტის გამო შეარქვეს.

რეალურ პირებთან მიმსგავსების ნიშნით შერქმეული მეტსახელებია: ბერია = ლ. ბერია; იპოლიტე = იპოლიტე ხვიჩია; მაგელანი = სიარული უყვარს; პელე = ფეხბურთელი პელე, ფეხბურთის სიყვარულის გამო შეარქვეს; პუშკინა = ხვეული თმები აქვს რუსი პოეტის მსგავსად; ჩივაძე = ფეხბურთელი ჩივაძე, ფეხბურთის სიყვარულის გამო შეარქვეს.

რამე ნაკლის მიხედვით შერქმეული მეტსახელებია: ადაუდა – არ იცოდა სწორად ლაპარაკი; ბუდბუდა – მეტყველება უჭირდა; გვერდელა – ერთი ფეხი მოკლე აქვს; კისერა – მარჯვნივ თავგადანეული დადის; უენო – მეტყველება უჭირს.

ხელობა-მოსაქმეობის მიხედვით შერქმეული მეტსახელებია: ავღანა – ავღანეთში იბრძოდა; იმპორტნა – მაღაზიაში

მუშაობდა და თურმე ყველაფერზე „იმპორტულიაო“ გაიძახოდა; კაპიტანა; მედოლე.

კნინობითი ფორმის მეტსახელი: ბიჭიკო.

მეტყველების თავისებურების მიხედვით შერქმეული მეტსახელებია: აჭა – ბავშობაში ხაჭაპურის ნაცვლად „აჭაპურს“ ამბობდა და ამიტომ უწოდეს; ანია თინა – იმერელი ქალია კახეთში გამოთხოვილი და „ანი“-ს (=ახლა) ხმარობს მეტყველებისას და ამიტომ შეარქვეს; გია-გია – რომ ეკითხებოდნენ: „რა გქვიაო?“ – „გია-გიაო“, – ასე პასუხობდა ჩქარა.

სოციალური ყოფისა თუ მდგომარეობის მიხედვით შერქმეული მეტსახელებია: კინტო – ქალაქელია სოფელში ჩასიძებული („ქალაქელი კინტაო“); სომეხი – სომეხია.

მეტსახელები, რომლებიც ახსნილი არაა: ბეხვია; კოკო; პრუსტანა; ტვირა; ტონია; ფუშრუკა; ჩუხია; ციცმახო.

ამრიგად, საკუთარ სახელთა სპეციფიკას გვაჩვენებს მათი სემანტიკა და სტრუქტურული თავისებურებანი, სახელდობრ, მრავლობითი რიცხვის უქონლობა, კნინობით-მოფერებით ფორმათა წარმოება. დებულება: საკუთარი სახელი შეადგენს გაქვავებული სახის ენობრივ ფაქტსო, რაზედაც ხშირად ამყარებენ თავიანთ ვარაუდებს ონომასტიკოსები, ერთი მხრივ, არსებითად ვერ გვიჩვენებს ამ სახელთა შინაგან სტრუქტურასა და სემანტიკას; მეორე მხრივ, განსხვავდება მათგან. ამ მსგავსება-განსხვავების ამპლიტუდის შეფასებისას საჭიროა ზომიერების დაცვა, რადგან საკუთარი სახელები ყოველთვის როდი იმეორებენ ყველა იმ სტრუქტურულსა და სემანტიკურ ნიშან-თვისებას, რასაც საზოგადო სახელები გვიჩვენებენ და, პირიქით, საზოგადო სახელები ყოველთვის ვერ წარმოაჩენენ საკუთარ სახელთათვის ბუნებრივ სტრუქტურასა და სემანტიკურ თვისებებს.

საკუთარ სახელთა ისტორიას შორს მივყავართ. მათი დიდი უმეტესობა მეტსახელებიდან მომდინარეობს. მეტსახელების ხმარება კი, როგორც მოძიებული მასალიდან ჩანს, ახლა ძალიან ხშირია: ზოგჯერ ადამიანს იცნობენ არა ნამდვილი, არამედ მეტსახელით. მეტსახელების დიდი ნაწილი გვიანდე-

ლი წარმონაქმნია, შექმნილია იმ თავისებური ღირსებისა თუ ნაკლის მიხედვით, რომლებიც ამა თუ იმ კონკრეტულ ადამიანს ახასიათებს. იგი საკუთარი სახელის პარალელურად იხმარება და ერთგვარი ეპითეტია, საქებარი ან გასაკილი.

ამრიგად, მეტსახელი განუშორებელი ნაწილია სახელისა, თუ თავდაპირველად მეტსახელებიდან წარმოიშვა საკუთარი სახელები, ახლა იგი მის პარალელურად იხმარება. როგორც ზემოთ შეკრებილი და განხილული მასალიდან ჩანს, მეტსახელთა შერქმევა დღესაც ძალიან პროდუქტიულია და მათი შერქმევისას მიზანში ამოუღიათ ამა თუ იმ პიროვნების პირადი თვისებები, მოსაქმეობა, ფიზიკური გარეგნობა და ა. შ. ამასთან, მრავლად არის შემთხვევები იმისა, რომ ერთსა და იმავე პიროვნებას რამდენიმე მეტსახელი ჰქონდეს შერქმეული. ასეთებია მაგ.: გია – აღდგომელა და წითელთავა, გელა – გიჟი და მურტალო, გია – ცხვირა, ნოსა და ტვირა და სხვა.

აქ ხშირად, აგრეთვე, ადამიანს, მეტსახელის შერქმევის შემდეგ, ნამდვილ სახელს ალარავინ ეძახის, თითქმის დავინწყებას მისცემია. ასეთებია: ბაქიანი (ფირუზა), ბუთხუზა (რევაზო), კოკო (თამაზი), კოტალე (გოგია), ფუშრუკა (საშიკო), იმპორტნა (ფირუზა), პრუსტანა (დათო) და ა. შ. ამასთან, მრავლადაა შემთხვევა, როცა შთამომავლები წინაპრის მეტსახელით მოიხსენიებიან (მრავლობითი ფორმით). მაგ.: ბაქიანები, ბუთხუზაანები, კიკილაანები, ფიაჭამიანები და მისთ.

ვფიქრობთ, ორი კონკრეტული სოფლის მაგალითზე შესწავლილი ტრადიციის შედარებით ვრცელ ტერიტორიაზე გავრცელებაც შესაძლებელია, თუმცა, შედარებით-ტიპოლოგიური კვლევის ჩატარებამდე მაინც აჯობებს, მსგავსი განზოგადებებისაგან თავი შევიკავოთ.

ლიტერატურა

თანამედროვე... 1986, თანამედროვე სალიტერატურო ენის ნორმები. თბილისი.

ელაშვილი ქ. 2009, სიტყვით თრობა. თბილისი.

შანიძე აკ. 1953, ქართული გრამატიკის საფუძვლები. ტომი I. თბილისი.

ფოჩხუა ბ. 1988, ქართული ლექსიკოლოგია. თბილისი.

ქართული... 1966, ქართული ხალხური ნოველა. თბილისი.

ლონტი ალ. 1964, ქართული ლექსიკოლოგია. თბილისი.

ლონტი ალ. 1986, ქართული საკუთარი სახელები. თბილისი.

ლონტი ალ. 1988, ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები. თბილისი.

ყაუხჩიშვილი ს. 1925, ბერძნულ მამაკაცთა სახელების გადმოცემისათვის ქართულში. თბილისი.

ჭუმბურიძე ზ. 1986, რა გქვია შენ? თბილისი.